zumitelné ve svém meritu a obsahu: stále srozumitelná jest nám však jejich *příkladnost*: pokora a služebnost a láska ducha, které je diktovaly a z nichž vytryskly jako jiskra z křemene. Každý duch musí býti nejprve služebným, než se může státi vladařským a dobyvačným; a i v tomto druhém stadiu jest služebný, aniž o tom ví, a vyšším ještě účelům a zřetelům, jichž se někdy ani nedohádáš, ani nedomyslíš, ani nedosníš...

Ale nemusí a nemá býti kandidát věčnosti dobový. — Ano, s dobou si obyčejně nerozumí. Proč? Poněvadž doba sama sebe nezná: čas teprve podá jí zrcadlo a s ním sebepoznání; ale to spadá již vjedno s její smrtí. Metafysický čas vytváří tvorba; ale doba není nic než stojatá louž času jevového.

Za Mauricem Barrèsem

Zemřel muž, jemuž jsem zavázán za mnohé, na něhož jsem velmi často myslíval, s nímž vedl jsem v duchu nejednou rozhovor; básník, jehož dráhu jsem studoval hned od jeho prvních knih se zájmem stále neotupeným až do knih posledních; velký spisovatel, který byl zároveň i Chateaubriand i Stendhal našich dní, to jest spisovatel v jedné osobě i nejrozkošničtější i nejmužnější.

Je známo aspoň zhruba, že Barrès začal svou dráhu jako krajní individualista, ne-li anarchista, romány, které mají společný název Kult já a k nimž je možno připojiti ještě Nepřítele zákonů, aby ji vyvrcholil jako propagátor nacionalismu a tradic trojdílným Románem národní energie a třemi Baštami východu a skončil Kronikou velké války. Jsou lidé, kteří se domnívají, že mezi cyklem prvním a cykly dalšími zeje propast; že Barrès odvolal kajícně svůj individualism a vrátil se k nacionalismu jako ztracený syn. Je to omyl a Barrès protestoval proti němu celý život, nejrozkošněji a nejvtipněji v článku „Pas de veau gras!", „Žádné tučné tele", v němž odmítal oslavnou a otevřenou náruč p. René Doumica a hájil organické jednoty obojího období své tvorby. Tam napsal překrásná slova, jež na sobě ověřiti bylo dáno i nám ostatním individualistům, kteří jsme měli jako on odvahu domysliti svůj problém. „Když jsem byl dlouho prohluboval ideu ‚já' jedinou methodou básníků a mystiků, vnitřním pozorováním, sestoupil jsem mezi nepevný písek, až jsem nalezl kolektivitu jako základ a oporu.

Stanicemi této cesty prošel jsem v mravním osamocení. Zde mně škola nic nepomáhala. Vděčím za všecko té vyšší logice, s jakou strom hledá světlo a porobuje se s dokonalou upřímností své vnitřní nutnosti. Prohlašuji tedy: mám-li nejdůvěrnější a nejušlechtilejší prvek sociální organisace, totiž živý cit pro všeobecný zájem, jest to proto, že jsem zjistil, jak ‚já', podrobeno analyse jen trochu opravdové, se rozplývá vniveč a zanechává jen společnost, jejímž je prchavým výplodem."

V prvních svých třech románech, nad něž při vší jejich vnějškové suchosti sotva bylo napsáno ve Francii knih kouzelnějších, vypsal Barrès zrození a organisaci té tajemné a vzácné věci, kterou pokládal současný šosák francouzský za tak luxusní, že nevěřil ani v její existenci: osobnosti. Politickým hokynářům a okoralým právníkům, kteří si ochočili celou tehdejší mládež francouzskou, učíce ji víře v pravdu většiny parlamentní a ve vědeckou objektivitu na základě tabulek statistických, hlásal pohoršlivou nauku přímo bláznovskou, která pocházela od nejsubjektivnějších mrzoutů německých Kanta a Fichta: není skutečnosti kromě tvého já; v něm je celý svět a není světa mimo ně! Nesmrtelné a svaté je tvé já; a máš jednu povinnost, která je zároveň tvá jediná životnost: chrániti si jeho růst, vývoj, rozkvět, rozkošatění před každým útokem vnějšího světa, budiž to vlast, budiž to zájem státní, budiž jiná konvence nebo jiné utilitářství. Kdo jsou Barbaři? Barrès vyložil nám to sám v listě Paulu Bourgetovi: prostě všechno a všichni *ne-já*, docela po fichtovsku.

Po velmi záporných, jak vidět, Barbarech přišla na řadu kladnější tvorba „já" ve Volném člověku. Jeho motiv: jest třeba tvořiti své já den co den. A po něm ještě kladnější Zahrada Bereničina, psaná na motiv: jest třeba nalézti svému já směr a soulad s vesmírem.

Takový jest barrèsovský egotism, velmi podobný egotismu Stendhalovu, a přece jiný než on. V stendhalovském egotismu jsme bližší osmnáctému věku, je v něm více hry, více požitku, více rozmaru; v egotismu Barrèsově cítíš více hořkosti, více pesimismu, více ironie a také více methody. Co bylo u Stendhala náhodou, stává se u Barrèsa vědou.

Tyto tři romány „kultu já" jsou mnohem spíše duševědné traktáty náboženské se svou technikou duševních rozborů a cvičení, odvozenou z Ignáce z Loyoly, než tím, co se rozumí krásnou prózou románovou. Není tu ani dějové rytmiky ani karakterisační plastiky, nýbrž stálá psychoanalytická auskultace, hledání životní methody, enthusiasm dialektický a dialektika, která má stvořiti enthusiasm. Snad až Zahrada Bereničina, snad až Nepřítel zákonů jest věru, zdálky ovšem, románu podobnějším: mají figury, které neztělesňují jen určitou tvář autorova já, nýbrž žijí život poněkud samostatnější.

Volný člověk, nejdůležitější z této první skupiny, jejž Barrès sám prohlásil za svou knihu po výtce, klade si jasně program kultury já. „Miluje se nekonečně, objímaje se, obejmu věci a napravím je po svých snech." Chce žíti nejmravnějším životem vnitřním, a proto chce spojiti v sobě oba póly dnešního života v míře vrchovaté: ať i analysou. Chce „cítiti co nejvíce, aby mohl co nejvíce analysovati." K tomu účelu musí se zoceliti velmi přísnou kázní, meditacemi, rozumovou askesí, i vyhledává všecko, co jeví tento vnitřní plamen v prvotní čistotě: spřízněné duše, takového Constanta a mladého Sainte-Beuva, krajiny, které mohou vrhnouti kvas do číše jeho snění: Lotrinsko, Benátky. Ale nakonec, když vyžil mrtvé kouzlo Benátek, vrací se do života, o jehož lhostejnosti a neškodnosti se zatím přesvědčil. „Vpravdě, když jsem byl velmi mlád, pod zrakem Barbarů, a ještě na Jersey, nedůvěřoval jsem do krajnosti světu vnějšímu. Jest odporný, ale skoro neškodný! Jako bůvola za roh jest třeba krotiti lidi, tím že je uchvátíš za jejich marnivost." Touha po činnosti přihlásila se v našem egotistovi; první uvolnění krunýře, v němž se posud uzamýkal.

Jinou trhlinu dostane rozkošnický diletantism Filipův v Aigues-Mortes. Berenice přivede jej definitivně k soucitu methodou, která není bez vlivu Hartmannova a jeho Bezvědoma: objeví mu, jakou nepatrnou světelnou bublinkou na nesmírné

kouli lidského já jest intelekt a jak se vznáší jepicovitě nad temným vírem ostatního života bezvědomého. Pod já intelektuálným nalézá po prvé já bezvědomé, spontánní, pudové; je nalezena souvislost Filipova já se vším živým, hlavně s jinými ‚já'. Ješitnému intelektuálnímu sebezrcadlení zvoní hrany; Seneka filosof rozhoduje se pro službu lidu, s nímž jej sblížila volební kampaň. Až posud byl mu život řeka barevných skvrn, nesouvisících spolu; nyní nalézá „ideu tradice, jednotu v posloupnosti". Jako Sturel o pohřbu Victora Huga v jeho Vyvrácených nalézá nyní „tajemnou jednotu všech projevů života": váže lidi s lidmi a více: i se zvířaty, s celou přírodou. Výzkumná cesta jeho jest dokonána; jeho já jest obepluto. Nyní vidí, že jedinec mnoho neplatí, že odlučovati se od společnosti znamená dobrovolně se ničiti. Nyní hledá stejně vášnivě solidárnost lidské duše, vyšší celek, jakousi hromadnou nadduši, jež živí a váže v sobě duše jednotlivé. Má pravdu, tvrdí-li, že se nezradil, že není rozlomení v jeho díle: přenesl opravdu svůj individualism jen do vyšší oblasti. Jeho myšlenka velí mu nyní, aby zjistil svou závislost na půdě a mrtvých, kteří určili jeho činy, jak tvrdí, dříve než se narodil. Barrès jest fatalista, který neuznává svobody vůle a rozhodování. „Zhnusen více a víc jednotlivci, počínám věřiti, že jsme automati." Jediná jest nyní podle něho mravnost: přijmouti dobrovolně a pokorně kázeň země a mrtvých; naslouchati pozorně jejich hlasům, rozpoznati pod povrchem hluku a chvíle hlas, který jde z minulosti v budoucnost. Pokoř se, lidský rozume! Nejsi, čím jsi se domníval býti: orgánem poznání, tvůrcem sudidla: „Všichni mistři, kteří přišli před námi a které jsem miloval, nejen Hugové a Micheletové, nýbrž i oni, kdož jsou přechodem, Tainové a Renanové, věřili v rozum nezávislý, který prý existuje v každém z nás a jímž se můžeme přiblížiti pravdě. Individuum, jeho intelekt, jeho schopnost postihnouti zákony vesmíru! Je třeba sleviti z toho. Nejsme pány myšlenek, jež se v nás rodí. Jsou jen způsoby reakce, jimiž se převádějí velmi staré disposice fysiologické... Náš rozum, tento spoutaný král, nutí nás, abychom kladli své kročeje na kročeje svých předchůdců."

Není pochyby: nový názor, nový zorný úhel, nové hodnocení, *kolektivism* hlásí se tu po prvé ke slovu ve francouzské literatuře. Po individualistickém a liberalistickém pokolení renanovců přichází pokolení nové: pokolení čehosi nadosobního, co spoutává a váže. Nový svět, nová kázeň po starém rozpoutání... Ne již kritika pro kritiku, nýbrž kritika pro novou strukturu!

A Barrès v próze zpěvné jako houslová kantiléna tyčí před námi poddanství Antigony, panny dvacítileté, která chtěla žíti v soukromí jako žena a matka, již však postavil osud, ji, tak starou jako celé Labdokovců slavné plémě, na dějinnou křižovatku, vztyčí proti ní rouhavý krátkozrak, rozum individuální: vládce Kreonta. A Antigona vydá svědectví pravdě z hlubokých zděděných citů, které vyvolá na povrch. Této věci porozumí i obec, ustředí se na Antigonu, smíří se kolem ní. A Kleon poučený utrpením — ne rozumem — klesá na kolena...

Neklamme se. Barrès nalezl již v Zahradě Bereničině pud jako nejspolehlivějšího vůdce. Jeho Antigona je mythus o vykoupeném pudu. Včleniti se, vkořeniti se dosti hluboko do pudu, taková je nyní didaktika Barrèsova. Není to ovšem pud rozkladný, nýbrž pud životný: v pojetí Barrèsově sama reálnost, sama životní konkretnost, ztělesněný hlas rodného kraje, rodné země. Barrès, který ve svém mládí uctívá Kanta a jeho abstraktní absolutistickou mravnost, obrací se nyní proti němu a hlasatelům jeho na francouzských katedrách jako proti travičům francouzské mládeže. Barrès soudí nyní, že odvracejí francouzského ducha od konkretnosti, od skutečností historických a zcela blízkých, aby jej zavlekli do mlh všeobecnosti. Není práv složitosti a odstíněnosti života, soudí nyní Barrès, se svým moralistickým absolutismem. Mluvčí Barrèsův Saint-Phlin v Leurs figures viní ho z pýchy, která přehlíží a která jest nakloněna trápiti a sužovati bohatší, kypivou, pestrou spontánnost života. Barrès se chce přimknouti k realitě, ke zkušenosti. Zkušenost zdá se mu tím Archimedovým bodem, odkud lze zdvihnouti svět: ve zkušenosti individuálné, hromadné, jednotlivec i plémě mu splývá. Jakmile vyrazíš z bludného kruhu absolutního rozumařícího rozumu, již

narazíš na skutečnost plemene, mrtvých, země, národa! Všecko, co nivelisuje, co dusí hlas této hluboké zkušenosti, puch, velké město, centralisace, abstraktní, nehistorické, neosobní vzdělání universitní, od zlého jest. To jest smysl jeho výchovného románu Vyvrácených: mladí Lotrinčané, infikovaní duchem moderní francouzské lživýchovy po vzoru německém, jsou posláni do abstraktní Paříže a stávají se zde rychle oběťmi vlastní i cizí bezhlavosti.

Barrès býval pokládán za zásadního skeptika, ale to je jistě nesprávné. Naopak: jestli komu, tomuto člověku byl stav trvalejší skepse přímo nesnesitelný. Žíznil přímo po jistotě; Renan se svou anarchií, se svým diletantismem a anarchismem byl mu vždycky předmětem půl soucitu, půl posměchu. Hrůzné bylo mu rozhodovati se nejistým, rozkolísavým rozumem jedincovým ve velikých věcech života a smrti. Proto hledá methodu, která by mu sňala s beder nebo lépe se srdce toto břemeno. Každé rozhodnutí svobodnou vůlí, rozhodnutí z rozumu jest mu klamem; cítí, že každý čin náš visí na konci jisté citovosti; pouhý rozum nestačí prý, píše výslovně v Scénách a naukách nacionalismu, vztýčiti pravdu, poněvadž intelekt nalezne prý vždycky nový motiv, jak tu pravdu učiniti spornou. Barrès dostává se nyní na stanovisko blízké pragmatismu: úspěch rozhoduje o pravdě a nepravdě; sílu a moc klade nad rozum, spravedlnost, právo; skutečnost a zkušenost nad ideu. V Krvi, rozkoši a smrti čtou se strašlivá slova, při nichž tuhne ti v žilách krev: „Úspěch jest vždycky spravedlnost a právo, i v očích poražených."

Nedostává se tu Barrès s opačné strany k témuž immoralismu a anarchismu, který jej pobuřoval na Renanovi?

Barrès se jistě mýlí: *není možno* uniknouti rozumovému rozhodování ve věcech života, není možno svěřiti se prostě a slepě pudu, hlasu mrtvých, hlasu země, tradici.

Tu naše česká tradice přísně se staví proti francouzské — ať domnělé, ať skutečné — tradici Barrèsově. A bezděky tlačí se mně na rty překrásné a přehluboké slovo našeho Kollára: Život má být dílo *vlastní duše!*

Nikoliv, není možno zříci se rozumu individuálného, není možno uniknouti zodpovědnosti rozhodnutí individuálného. Již proto ne, že tradice není jedna, nýbrž *několikerá*, a že každý musí si rozhodnouti mezi ní! Ve Francii upozornil na to duch Barrèsovi rovnocenný, třebas ne tak populární, duch, v němž dnes žije nejvíce z ryze francouzské tradice pascalovské a portroyalské, André Gide, v analyse tak smělé a tvořivě výbojné, že nezadá v ničem nejproslulejším analysám Barrèsovým. A týž Gide vycítil také geniálnou opravdu intuicí kořen neblahé neosobní Barrèsovy discipliny: jesuitism. Barrès opravdu je duch spíše španělský než francouzský. Ačkoliv stále krouží, napsal Gide, kolem Pascala, přece mu osudně uniká, poněvadž jest mu vnitřně cizí — jemu, spřízněnci a blíženci Loyolovu. Napsal jsem to, narážeje na tento základní rozdíl své mentality české a této — sit venia verbo — románské nebo španělské, kdysi Barrèsovi přímo v jednom listě: C'est infranchissable pour moi! Nepřekročitelné mně!

U nás bývá Barrès pokládán za katolíka. Neprávem. K positivním náboženstvím zachoval si Barrès vždycky sképsi, zachoval si ji i ke katolicismu. Touží ovšem po království ducha, ale toto království hlásá mu nejen Kristus, nýbrž všecka božstva, která kdy ctil člověk; v Chrámech francouzských žádá dokonce, „aby byla zachována spiritualita rasy spojením katolického citu náboženského s duchem země," to jest s kultem starých božstev polních a lesních: Barrès chtěl by smířiti pohanství s křesťanstvím, křesťanské světce a světice s fauny a silvany, vílami i divoženkami, neboť v obojích vidí vtělení téhož ducha božství, téže lásky, která prostupuje vesmír. „Kdybych byla prostřed lesů, slyšela bych tam své hlasy," praví Jeanne d'Arc svým inkvisitorům. Proč? Byla by spojena s božstvím, kdežto nyní v žaláři jest odloučena od něho, vypjata z ohromného magnetického řetězu lásky a nadšení.

Ale ovšem byl katolicism Barrèsovi sympatický nejednou svou stránkou. Byl mu národním dědictvím francouzské duše, byl mu tvůrcem pořádku a kázně, utišovatelem nepokoje lidského

srdce. V těchže Chrámech francouzských píše: „Tomu, kdo přemítal nad propastmi života podvědomého, církev zůstává tím, co člověk nalezl nejsilnějšího a nejbezpečnějšího, aby do něho se vnesl pořádek."

Také jeho nacionalism býval pomlouván jako šovinism. A také neprávem. Barrès zdůrazňoval, a nikoliv pokrytecky, stále a stále lidskost svého nacionalismu. Nežádal od něho nic více než obranu duševní tvorby od barbarů, od hrubé síly hmotné. „*Nous sommes des humains*," opakoval nejednou. Nic dobyvatelského není opravdu v jeho nacionalismu. Když své já rozšířil z individuálného na hromadné, musil žádati pro ně totéž, co ukládá Filipovi Pod střehem barbarů. Nebylo pokrytectví v tom, chtěl-li vítězství Francie v zájmu světa i v zájmu civilisace. „Vpravdě," píše v Scénách a naukách nacionalismu, „přispěla Francie částí příliš značnou k ustavení civilisace, k zpřesnění a k rozšíření ideálu — jiným jazykem k ideji Boha —, aby každý svobodný duch nepokládal za nízkou kaprálskou představu, že Bůh, to jest směr uložený pohybům lidstva, má zájem na tom, aby byl zmenšen národ, který podstoupil křížové výpravy v citu emancipace a bratrství, který prohlásil Revolucí právo národů na sebeurčení."

Ze zanedbané korespondence

O dopisech, na něž jsem neodpověděl, zdává se mně ve snech. Tu mívají podobu lidojedů překrásně tetovaných řeckou nebo častěji ještě nějakou orientální abecedou, mně úplně neznámou, a ozbrojených kyji; jimi na mne útočí, prohánějí mne po prériích, nutí mne přeplovati nebo přebroditi řeky, štvou mne k smrti. Kyj bývá někdy vyhrocen ve velikou, krásně vysoustruhovanou kouli a to, jak jsem vypozoroval, u dopisů zvláště záleželých. A někdy odpoutá se taková koule od svého nosiče, ožije samostatným životem a udeří mne jako pružný gumový míč do hlavy. Sem tam mívá podobu měsíce nebo svítivého meteoru a úder bývá zvláště bolestivý. Probouzím se pak zpocený strachem.

Tu sedám pak zvláště zkroušený k psacímu stolu a hledám dopis, který mne tak zmučil. Zahledím se do něho vyčítavě, ale on snese obyčejně můj pohled a vrátí mně ho: dvakrát trestající, dvakrát mstící. Tu nezbývá než zamhouřit na chvíli zrak, otevřít kalamář, namočit péro a psát odpověď.

Předvčírem prohnal mne tak ve snu list, na nějž jsem již úplně zapomněl. Ale sotva sednu ráno ke stolu, padne má ruka i můj zrak ihned na něj, ačkoliv byl jsem přesvědčen, musí ležet v zásuvce hodně u dna.

Je to nevzhledný list bílého jakoby pijavého papíru kvartového formátu potištěný psacím strojem a podepsaný redakcí Střední školy. Jest datován v Praze dne 26. října 1922 a týče se problému velmi závažného, který má právo zajímat i veřejnost: „*slohové výuky na škole střední*", abych užil jeho vlastních slavnostních slov.

„Je-li pravdivá věta," píše se tam, „že styl je člověk, že styl je nejvýmluvnějším projevem lidské osobnosti, potom problém slohové výuky na škole střední náleží k nejdůležitějším otázkám reformy středoškolské. Chceme proto jako vodítko pro chystané reformy české školy střední sebrati od českých spisovatelů beletristických i vědeckých osobní vzpomínky, co střední škola dala jejich stylistickému vývoji, a prosíme Vás, abyste..." Slovem: anketa, jak reformovati „slohovou výuku" na střední škole; a k ní máme my přispěti vzpomínkami na martyrium, které jsme přetrpěli, když nás učili na gymnasiu českému slohu... Měl jsem ty vzpomínky poslati do redakce Střední školy; ale protože termín, který mně byl uložen, již uplynul a protože má odpověď může snad zajímat i někoho, komu se nedostane do rukou tato revue, píši ji sem do denního listu.

Mám-li odpovědět na otázku, co „střední škola dala mému stylistickému vývoji",